

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia XI (2013)

ARTYKUŁY I ROZPRAWY

Książki i księgozbiory

Edward Różycki

Księgozbiór Rady Miasta Lwowa w okresie staropolskim

Ustrój Lwowa za czasów staropolskich był w zasadzie odzwierciedleniem organizmów miejskich Europy funkcjonujących na prawie magdeburskim. Miasto opierało swoją organizację władz na *Zwierciadle Saskim* (*Speculum Saxonum*). Trzy tzw. porządki (*ordines*): Rada, Ława i Gmina były podporządkowane staroście jako przedstawicielowi króla. Rada, jako naczelna władza w mieście, spełniała funkcję ustawodawczą i administracyjną oraz do pewnego stopnia sądowniczą. Ława wykonywała obowiązki sądownicze, a przedstawiciele Gminy, inaczej pospólstwa, obejmującego posiadające obywatelstwo miasta mieszczaństwo katolickie, spełniali funkcję kontrolną w stosunku do władzy naczelnej. Rachunkowość prowadziła tzw. lonheria i jako urząd posiadała swego pisarza (był to pisarz prowentowy) oraz kancelarię¹. Ratusz był miejscem nie tylko administracji i sądownictwa, ale pełnił też funkcję jednego z kilku w mieście ośrodków kultury i mecenasa².

W swojej pracy urzędnicy miejscy posługiwali się słowem pisanym i drukowanym, istniały więc przy kancelariach zbiory książek oraz innych dokumentów o charakterze bibliologicznym, na początku pisane ręcznie, a następnie powielane techniką typograficzną.

Biblioteki rad miejskich powstały na Zachodzie już w średniowieczu w okresie książki rękopiśmiennej, przy końcu XIV wieku. Gromadzenie niezbędnych książek wynikało z praktycznych potrzeb działających kancelarii. Pełniły one rolę księgozbioru podręcznego. Były to przede wszystkim książki prawnicze, a obok nich historyczne, astronomiczne, przyrodnicze i in. Niektóre (np. z zakresu prawa) szybko

¹ K. Badecki, *Archiwum Akt Dawnych Miasta Lwowa. A: Oddział Staropolski*, [t.] III: *Księgi i akta administracyjno-sądowe 1382–1787*, Lwów 1935, s. XIII i n.; idem, *Archiwum Akt Dawnych Miasta Lwowa*, [t.] IV: *Księgi rachunkowe (lonherskie) 1404–1788*, Lwów 1936, s. XI i n.

² Więcej o tym zob. E. Różycki, *W kręgu mecenatu i działalności kulturalnej Rady Miasta Lwowa w XVI i XVII wieku*, [w:] *Sarmackie theatrum*, t. 1: *Wartości i słowa. Materiały konferencji naukowej, Katowice 9–11 grudnia 1998 r.*, red. R. Ociecek przy współudziale B. Mazurkowej, Katowice 2001, s. 115–124.

zużywały się ze względu na częste korzystanie z nich przez urzędników miejskich, mimo że używali oni również domowych księgozbiorów.

W Polsce w okresie średniowiecza istniały przy radach miejskich niewielkie zbiory książek potrzebnych do prowadzenia czynności urzędniczych³. Były to przede wszystkim książki z zakresu prawa, głównie miejskiego, mogły to być zbiory wyroków i orzeczeń, tzw. ortyle magdeburskie, zbiory praw polskich (*ius polonicum*), zbiór wilkierzy i in.

W Rzeczypospolitej najbardziej znaną i bogatą biblioteką radziecką była powstała w 1596 roku w Gdańsku Bibliotheca Senatus Gedanensis⁴. Jak pisze Edmund Kotarski, powstanie tej biblioteki było dziełem przypadku. Mianowicie włoski humanista i podróżnik, Jan Bernard Bonifacio markiz d’Oria, po katastrofie i zatonięciu w porcie gdańskim statku, którym podróżował, postanowił zapisać swój księgozbiór miastu. Podróżnik woził ze sobą bogaty księgozbiór, przybył do Gdańska z Anglii i pozbawiony środków do życia w zamian za dożywocie ofiarował swój zbiór miastu⁵. Bez wątplenia jakiś księgozbiór w mieście nad Motławą istniał dużo wcześniej, jak to było w Poznaniu (1535), Lubaniu (1569) i w innych miejscowościach⁶. Również w innych miastach w okresie średniowiecza musiały być małe zbiorki. Nawet w niewielkich miejscowościach o charakterze miejskim na ratuszu znajdował się zapewne nieduży podręczny księgozbiór zawierający potrzebną literaturę, przede wszystkim prawniczą⁷, w szczególności dotyczącą prawa miejskiego. O tym, że taki księgozbiór w późniejszym okresie istniał na przykład w Żywcu, świadczy notka własnościowa na karcie *Zwierciadła Saskiego* (*Speculum Saxonum*) Pawła Szczerbica (1552–1609) wydanego we Lwowie w 1581 r.⁸

O księgozbiórze Rady Miasta Lwowa w literaturze przedmiotu są jedynie nieduże wzmianki⁹. Badacz historii Lwowa, znawca archiwów tego miasta, Franciszek Jaworski pisze:

³ Por. E. Potkowski, *Książka rękopiśmienna w kulturze Polski*, Warszawa 1984, s. 174 i nn.

⁴ Z. Nowak, *Bibliotheca Senatus Gedanensis 1596–1996*, „Przegląd Biblioteczny” 1996, R. 64, z. 1, s. 13.

⁵ E. Kotarski, *Instytucje komunikacji literackiej w siedemnastowiecznym Gdańsku*, [w:] *Literatura i instytucje w dawnej Polsce*, pr. zbior. pod red. H. Dziechcińskiej, Warszawa 1994, s. 33 i n.

⁶ *Encyklopedia wiedzy o książce*, red. A. Birkenmajer, B. Kocowski, J. Trzynadłowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1971, szp. 252–254. Por. Z. Zaleski, *Biblioteka Radziecka*, [w:] *Biblioteki wielkopolskie i pomorskie*, red. S. Wierczyński, Poznań 1929.

⁷ O korzystaniu z literatury prawniczej w kancelariach niektórych miast zob. J. Łosowski, *Kancelarie miast szlacheckich województwa lubelskiego od XV do XVIII wieku*, Lublin 1997, s. 201–204.

⁸ „Liber Praetoralis Civitatis Zyvecensis” (*Katalog starych druków Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Polonica XVI wieku*, oprac. M. Bohonos, Wrocław [i in.] 1965, s. 685 i n.).

⁹ Por. E. Różycki, *Książka polska i księgozbiory we Lwowie w epoce renesansu i baroku*. [Wrocław] 1994, s. 190 i n.; idem, *Księgozbiory i ich użytkownicy we Lwowie w epoce rene-*

Ponadto jak świadczą zachowane w aktach rachunkowe ślady zakupna [!- E. R.] książek, posiadało miasto Lwów i własną bibliotekę, służącą wyłącznie do celów praktycznych, a złożoną z samych prawie dzieł prawniczych¹⁰.

Badania jednak wykazują, że nie brakowało literatury o innej treści niż prawnicza. Dowiadujemy się o tym, wertując księgi wydatków miasta, które są cennym i jednym z najważniejszych źródeł archiwalnych do badań nad biblioteką radziecką. Mamy szereg zapisek mówiących o uzupełnianiu księgozbioru miejskiego, z podaniem najczęściej cen kupna oraz gratyfikacjach dla darczyńców.

Istniały dwa główne źródła gromadzenia i uzupełniania zbiorów bibliotecznych, zarówno w okresie książki rękopiśmiennej, jak też drukowanej: kupno i dary. Inaczej należy zakwalifikować jako źródło uzupełniania obowiązek dostarczania druków do lonherii przez drukarza Jana Szeligę (zm. ok. 1637) w zamian za ulgi ze strony Rady, o czym niżej.

Książka rękopiśmienna

Wiedza na temat zawartości księgozbioru Rady Miasta Lwowa w okresie średniowiecza jest więcej niż skromna. Mamy bowiem bardzo mało dowodów na istnienie w tym okresie rękopisów o charakterze bibliologicznym, które niewątpliwie musiały istnieć. Brakuje też jednej księgi kasowej z lat 1414(?)–1459, będącej głównym źródłem dla naszego tematu. Więcej wiadomości posiadamy z okresu renesansu i baroku.

W średniowieczu we Lwowie na ratuszu powinien być istnieć nieduży księgozbiór składający się z książek rękopiśmiennych o charakterze prawniczym, jeszcze zanim do stolicy Rusi Czerwonej trafiły druki. Należy przypuszczać, że przewaga książek rękopiśmiennych utrzymywała się przez cały wiek XV, inaczej niż w XVI w., kiedy nastąpiła zmiana na rzecz książki powielanej sposobem typograficznym w związku z napływem druków do miasta, również z Zachodu.

Z XV w. posiadamy wiadomości o kupnie książek z zakresu prawa. W zbiorach Rady znajdowała się książka *Flores legum*, która w 1457 r. została zakupiona w Jarosławiu w czasie jarmarków za sprawą Pawła, zięcia Jordana¹¹. Była to zapewne książka rękopiśmienna, znana z zachodnioeuropejskich wydań końca XV w. oraz z krakowskiego wydania z 1525 r. pt. *Flores legum sive congeries auctoritatum Iuris civilis ordine alphabeti cum librorum (ex quibus sumuntur) allegationibus*.

W 1462 r. kupiono u żony pisarza lwowskiego dzieło zanotowane jako „Decretales” za 24 węgierskie złote¹². Książka należała do jej syna, Konrada. Chodzi

sansu, [w:] *Lwów – miasto, społeczeństwo, kultura. Studia z dziejów Lwowa*, red. H.W. Żaliński i K. Karolczak, Kraków 1995, t. 1, s. 12–13; E. Różycki, *W kręgu mecenatu*, s. 120–122.

¹⁰ F. Jaworski, *Lwowskie znaki biblioteczne*, Lwów 1907, s. 16.

¹¹ D. Zubrzycki, *Kronika miasta Lwowa*, Lwów 1844, s. 110. („Domini Consules tempore nundinarum in Jaroslaw mutaverunt Paulo, genero Jordani, 10 marcas communis pecuniae super librum eius obligatum «flores legum» intitulum, postea solverunt eundem librum sibi cum XVI marcis”).

¹² D. Zubrzycki, *Kronika...*, op. cit., s. 114.

zapewne o książkę z zakresu prawa kanonicznego występującą pod tytułem *Epistolae decretales*. Nie wiadomo, czy była to pisana czy drukowana książka. Sądząc z wysokiej ceny, prawdopodobnie chodzi jednak o manuskrypt.

Tak jak nie zachowały się wszystkie najstarsze akta archiwalne od 1356 r., czyli od czasu lokacji miasta na prawie magdeburskim, wskutek pożarów i innych kataklizmów, wreszcie niedbałości ludzkiej, podobnie nie dotrwały, zapewne z powodu częstego używania, kodeksy rękopiśmienne, zwłaszcza prawnicze, służące władzom miasta. W tym najstarszym okresie mogły się niewątpliwie znajdować rękopiśmienne egzemplarze *Zwierciadła saskiego*, zarówno w języku łacińskim, jak i niemieckim (*Sachsenspiegel*), *Weichbild*, ortyle oraz inne dokumenty niezbędne w zarządzaniu miastem. Na marginesie warto zaznaczyć, iż w początkowym okresie kazimierzowskiego Lwowa w aktach miejskich język niemiecki obok łacińskiego odgrywał poważną rolę, dlatego niektóre książki mogły być w języku niemieckim. Wiadomo, że w latach 20. XVI w. dokonywano tłumaczeń jakichś dokumentów z języka niemieckiego. Dopiero około połowy XVI w. obok łacińskiego coraz częściej używany jest w aktach język polski, chociaż nie brakuje go w zapisach z 1. połowy tego stulecia.

Książki rękopiśmienne, już o innym charakterze, z braku możliwości zdobycia książek powielanych typograficznie lub w ogóle nie wydawanych drukiem, powstawały na potrzeby Rady również w okresie typografii. Oprócz wykształconych osób, głównie notariuszy, posiadających opanowaną sztukę kaligraficznego pisania, przepisywaniem zajmowały się różne osoby, m.in. nauczyciele. Kopiowaniem ksiąg administracyjno-sądowych (a może też i innych) trudnił się w 1646 r. rektor miejscowej szkoły katedralnej, któremu za pełnienie obowiązków nauczycielskich i za inne czynności wykonywane na zlecenie Rady płacono z kasy miejskiej¹³. Być może kopiował dokumenty (niewykluczone że i książki) również *vicenotarius*, czyli podpisek zatrudniony w kancelarii grodzkiej, Jan Zaliwski, któremu zamiast gotówki za jego trud rajcowie ofiarowali książkę z zakresu prawa¹⁴.

Książki przepisywano również na zamówienie rajców w miarę potrzeb wynikających z działalności władz miejskich. Zapisy w księgach kasowych miasta jednoznacznie mówią o nabytych do zbiorów książkach z zakresu wojskowości i muzyki. W 1567 r. pozyskano książkę „de re militari” od niejakiego Dembowskiego, która została przepisana i trafiła do zbiorów Rady. Z kasy miejskiej została wypłacona mu kwota 4 złp¹⁵. W roku 1637 inżynier wojskowy w służbie króla i magnatów Andrea

¹³ „P[anu] Rectorowi za dwa Quartaly – fl. 102/-”. „Temusz od przypisania xiąg – 30/-” (Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie <dalej: CPAHUL>, fond 52, opis. 2, sprawa 739, s. 457). Ponieważ numery dzisiejszych jednostek archiwalnych zespołu (fond) 52 (Rada Miasta Lwowa) odpowiadają drukowanemu katalogowi K. Badeckiego – dalej w skrócie Bad. (por. przypis 1) – w przypisach przywołujemy to opracowanie lwowskiego archiwisty.

¹⁴ „Hanusowi bibliopoli z Cracowa zapłacono Corpus iuris, które dano P[anu] Janowi Zaliwskiemu podpiskowi starszemu w Grodzie ratione pracz iego które dla miasta podejmował” (CPAHUL, Bad. 715, s. 572, 1603 r.).

¹⁵ „A libello de re militari apud D. Dembowski a[c]quisito transcripto ad praetorium d[at]o – fl. 4 gr 0” (CPAHUL, Bad. 711, s. 235, 1567 r.).

dell'Acqua (1584–ok. 1656), podarował „miastu więgę strony strzelbi”¹⁶. Chodzi zapewne o jego obszerny podręcznik dotyczący artylerii pt. *Praxis ręczna działa*, który pozostawił po sobie w rękopisie.

U Adama podpisano zamówienie na dzieło o charakterze muzycznym służące potrzebom liturgicznym, za które w 1567 r. z kasy miejskiej wypłacono 2 złote i 6 groszy¹⁷. W 1590 r. zamojski kantor przesłał do Rady Lwowa 12-głosowe *Officium na Boże Narodzenie*¹⁸. Dzieła o charakterze muzycznym były przeznaczone do kaplicy rajców w miejscowym kościele katedralnym.

Osobną grupę tworzyły rękopiśmienne pamiętniki, diariusze, notatki, wypisy ze źródeł i inne dokumenty o charakterze historyczno-kronikarskim autorstwa siedemnastowiecznych przedstawicieli mieszczan lwowskich, m.in. Jana Alembeka (Alnpeka), Marcina Grozwajera, Andrzeja Czechowicza, Samuela Kazimierza Kuszewicza, Józefa Bartłomieja Zimorowicza i innych¹⁹. Niektóre z nich były wpisywane do ksiąg administracyjno-sądowych i rachunkowych oraz – jak należy sądzić – były przechowywane w postaci brulionów, kopii etc. Te wtręty mające formę relacji, jak i samodzielne opracowania przechowywane razem z dokumentami świadczą o tym, że granica między dokumentem o charakterze archiwalnym a dokumentem w rozumieniu bibliologicznym w dawnych czasach nie była ostra.

W zbiorach Rady znajdowały się tłumaczenia na język polski różnych rękopisów o charakterze utylitarnym pomocne przy czynnościach urzędniczych. Lwowski rajca Jan Alembek przetłumaczył z włoskiego na polski rękopis Aurelia Passarottiego, inżyniera królewskiego przysłanego w 1607 r. do Lwowa przez króla Zygmunta III w celu pomiarów przedmieścia Halickiego potrzebnych do budowy fortyfikacji²⁰. Musiały zapewne przez jakiś czas znajdować się w zbiorach Rady zarówno oryginał, jak i tłumaczenie Alembeka. Również były przechowywane rękopisy dotyczące prawa ormiańskiego tłumaczone z języka Ormian i łaciny na język polski. W 1636 r. został przełożony na język polski statut ormiański potrzebny rajcom do sprawowania nadzoru nad samorządem ormiańskim. Znane są też inne tłumaczenia tego opracowania znajdujące się na ratuszu oraz w zbiorach mieszczan lwowskich²¹.

¹⁶ CPAHUL, Bad. 738, s. 244.

¹⁷ „Item Adamo vicenotario a scriptura missarum Rorate figuralis cantus dedimus fl. 2 gr. 6” (CPAHUL, Bad. 711, s. 312).

¹⁸ Ibidem, Bad. 738, s. 244. J. Kowalczyk, *Jan Zamojski w dziejach kultury polskiej*, [w:] *Czterysta lat Zamościa*, pod red. J. Kowalczyka, Wrocław [i in.] 1983, s. 24; A. Chybiński, *Do historii muzyki we Lwowie w XVI wieku*, „Kwartalnik Muzyczny” 1929, nr 2, s. 180, 181.

¹⁹ Prace niektórych autorów omawia Łucja Charewiczowa (*Historiografia i miłośnictwo Lwowa*, [seria: Biblioteka Lwowska, t. VI]), Warszawa 1990, s. 7 i nn.

²⁰ *Scrypt Aureliusza Passaroti, Bonończyka, Ingenieura króla Jmci z strony municiej przedmiescia PP. Rajcom po włosku podany i przez P. Jana Alnpeka na polskie transferowany* (CPAHUL, Archiwum miasta Lwowa, fasc. 382, nr 89).

²¹ O innych tłumaczeniach praw Ormian lwowskich, które mogły znajdować się na ratuszu zob. E. Różycki, *Książka w środowisku Ormian lwowskich w XVI–XVII wieku*, „Roczniki Biblioteczne” 2000, R. XLIV, s. 225 oraz przypis 33.

Niektóre rękopiśmienne dzieła, jak *Leopolis triplex* Józefa Bartłomieja Zimorowicza, może rzadziej niż drukowane, były dedykowane rajcom lwowskim.

Książka drukowana

Książki w stolicy Rusi Czerwonej można było nabywać drogą kupna u miejscowych lwowskich bibliopoli, na słynnych targach książkowych w dniu św. Agnieszki (21 stycznia), jak też w innych miastach lub na zamówienie. Wydaje się, że również korzystano z usług grzecznościowych pewnych osobistości, m.in. członków miejscowych zakonów²².

Jedna z wcześniejszych zapisek o istnieniu książki z zakresu prawa pochodzi z 1527 r., kiedy oddano do oprawy *liber Theutonicus* znajdujący się w zbiorach Rady²³. W kilka lat później, w 1535 roku, zostało kupione nowo wydane *Speculum Saxonum* za 3 złp²⁴. Niewątpliwie chodzi tu o zbiór źródeł dotyczących prawa miejskiego, obowiązującego na terenie całego kraju, autorstwa Mikołaja Jaskiera (zm. 1539) pt. *Iuris provincialis quod Speculum Saxonum vulgo nuncupatur libri tres* oraz *Iuris municipalis Maideburgensis liber vulgo Weichbild* i *Promptuarium Iuris provincialis* (Kraków 1535). Jakiś znajdujący się w kancelarii Rady egzemplarz *Speculum Saxonum* został odrestaurowany w 1571 r. przez mistrza Stanisława Parwusa młodszego²⁵. Nie wiadomo, czy chodzi o dzieło M. Jaskiera wcześniej kupione, czy też Bartłomieja Groickiego (ok. 1534–1605) *Artykuły prawa magdeburskiego, które zowią Speculum Saxonum* (Kraków 1558, 1559, 1560, 1565). Zapewne chodzi o druk autorstwa tego drugiego, gdyż trudno byłoby przypuścić, by dzieła tego tak popularnego jurysty i autora pierwszej książki prawniczej wydanej w języku polskim nie było w zbiorach miejskich.

W pracy kancelarii miejskich potrzebne były uchwały sejmu występujące pod różnymi tytułami i ukazujące się od czasu do czasu w pojedynczych zeszytach oraz w postaci zbioru. W 1549 r. oddano do oprawy Stanisławowi Parwusowi ojcu²⁶ zakupione „Statuta Regni”. Były to niewątpliwie *Statuta Regni Poloniae methodica dispositione... exhibita* (Kraków 1548) Jakuba Przyłuskiego (zm. 1554). W bibliotece znalazło się także wydanie Jana Herburta (po 1524–1577) *Statuta Regni Poloniae in ordinem alphabeti digesta*, zdaje się w tłumaczeniu polskim pt. *Statuta*

²² Może świadczyć o tym następujący zapis w księdze wydatków miasta: „Predicatori fratrum minorum conventualium presidii ad emendos libros” (Bad. 710, s. 593); M. Gębarowicz, *Stanisław Anserinus – zapomniany archiwista XVI stulecia*, „Studia Źródłoznawcze. Commentationes” 1968, t. XIII, s. 109, przypis 81.

²³ „Pro intrologacione libri Theutonicici” (CPAHUL, Bad. 706, s. 382). Niewykluczone, że idzie tu nie o książkę prawa niemieckiego, a o księgę radziecką.

²⁴ „Item pro libro Speculi Saxonum noviter edito – fl. 3 gr 0” (CPAHUL, Bad. 707, s. 297); D. Zubrzycki, *Kronika...*, op. cit., s. 155.

²⁵ „A reformacione libri praetoriani Speculi Saxonum Stanislao Parvo librorum compactori f[l.] 0 g[r.] 15” (CPAHUL, Bad. 711, s. 796, 1571 r.).

²⁶ „Item a intrologacione Statutorum Regni ad pretorium Stanislao Parvo dedimus f[l.] 0 g[r.] 10” (CPAHUL, Bad. 708, s. 879, 1549 r.).

i przywileje koronne (Kraków 1570), które kosztowało 3 złp i 13 gr²⁷. W 1600 r. nabyto nowy „statut”²⁸. Były to wydane w Krakowie Jana Januszowskiego (1550–1613) *Statuta, Prawa i Constitucie koronne łacińskie i polskie z Statutów Łaskiego i Herborta i z Constitucij Koronnych zebrane* (Kraków 1600). W stosunku do niektórych księzek z zakresu prawa wskutek niezupełnie jasnych zapisek mogą być pewne wątpliwości, na przykład czy „prawny” dotyczy książki z zakresu prawa czy też dokumentu urzędu wójtowsko-ławniczego²⁹.

Do geodezyjnych pomiarów służyła Stanisława Grzebskiego (1524–1570) *Geometryja to jest miernicka nauka*, wydana w Krakowie w 1566 r., która 24 stycznia 1582 r. została nabyta do zbiorów³⁰.

Osobną grupę, czasem niezależną od potrzeb palestry miejskiej, stanowiły druki dedykowane i darowane Radzie miasta, których szacunkowo można liczyć na kilkadziesiąt. Dedykacje były najczęściej drukowane, ale zdarzały się też pisane. W Bibliotece Towarzystwa Nauk w Poznaniu znajdowało się dzieło Stanisława Sokołowskiego *Cenzura Orientalis Ecclesiae...* „z własnoręczną prześliznicie kaligrafowaną dedykacją Sokołowskiego dla rajców miasta Lwowa, datowaną z Krakowa 5. II. 1582”³¹. Znając hojność i ofiarność ojców miasta oraz ich nie mniej znany mecenat, dedykowano dzieła w nadziei wynagrodzenia za trud autorski i koszty związane z działalnością wydawniczą. Nie jeden raz miasto wynagradzało swoich darczyńców za podarowane książki, o czym mamy potwierdzenie w księgach kasowych prowadzonych przez lonherię. Ilość dedykowanych księzek burmistrzowi, rajcom, Radzie, a nawet ogółowi obywateli (*universitas*) miasta w XVII w. (Aneks II) była nieco większa niż w Krakowie, co świadczy nie tylko o zamożności, ale też o pewnym goście ojców miasta znanego z poprzedniego, „złotego” okresu w dziejach stolicy Rusi Czerwonej³².

Zmarły w 1563 r. pochodzący ze Lwowa Wojciech Lwowczyk (Leopolita), profesor i bibliofil krakowski, ofiarował dla Rady Miasta „jako skarb najdroższy egz.

²⁷ „Pro statuto Regni novae editionis magnifici d[omini] Joannis Herborth – fl. 3 gr 13” (CPAHUL, Bad. 711, s. 691, 1571 r.).

²⁸ „Kupiono Statut do izby ich mosci p[anow] radziecz, dano f[l.] 10/-” (CPAHUL, Bad. 715, s. 352, 1600 r.).

²⁹ Niejasna zapiska: „Od introligowania xiąg prawnych [wydano] f[l.] 1/18” (CPAHUL, Bad. 715, s. 24, 1597 r.). Najwidoczniej dotyczy to księzek z zakresu prawa. Może też oznaczać księgi administracyjno-sądowe. Por. zapis: „P. pisarzowi prawnemu na papier na cały rok do jego cancellariey [wydano] 30/-” (CPAHUL, Bad. 738, s. 274). Chodzi o kancelarię wójtowsko-ławniczą i jej pisarza.

³⁰ „Za xsiąski Geometrią P[ana] Grzebskiego dla wymierzania lanow na ratusz kupione” (CPAHUL, Bad. 713, s. 74). M. Gębarowicz, *Stanisław Anserinus...*, s. 112, przypis 86.

³¹ *Katalog druków polskich XVI w. znajdujących się w Bibliotece TPN w Poznaniu*, zest. Ludwika Dobrzyńska, Poznań 1929, s. 76.

³² *W Katalogu starych druków Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Polonica wieku XVII*, t. IX: *Indeksy* (oprac. G. Rolak, W. Tyszkowski, Wrocław 1997, s. 103, 105) zarejestrowanych zostało 18 pozycji księzek dedykowanych miastu Lwowowi, podczas gdy w Krakowie 16.

słynnej Anatomii Wesala in folio oraz Luminare maius cum Myrepto et tabulas Syntaxis medicinae³³. Były to dzieła z zakresu medycyny i farmacji. Leopolda zastrzegł sobie w testamencie, by egzemplarz dzieła był przykuty do pulpitu w kaplicy Rady miasta w kościele katedralnym³⁴. Trudno na podstawie tego zapisu wnioskować, że darczyńca nie ufał w to, iż dzieła te gdzie indziej będą w odpowiedni sposób przechowywane, chociaż taki wniosek nasuwa się sam. Zagadkowy i trudny do wytłumaczenia jest fakt przechowywania w kościele dzieł z zakresu medycyny należących do biblioteki miejskiej. Popularny podręcznik anatomii *De humani corporis fabrica* słynnego twórcy nowożytnej anatomii Andreasa Vesaliusa (Andries van Wesel, Andre Wesale) znany jest z kilkunastu inwentarzy mieszczan lwowskich, głównie lekarzy.

Prawnik lwowski, bibliofil, Paweł Szczerbic po wydrukowaniu we Lwowie³⁵ swego tłumaczenia *Speculum Saxonum* i *Ius municipale* ofiarował go w 1581 r. w pięknej oprawie do zbiorów biblioteki radzieckiej³⁶.

Gratyfikacje za „iudicium astrologicum”³⁷ otrzymał 9 lutego 1577 r. astronom, lekarz i profesor Akademii Krakowskiej, Stanisław Jakobejusz (Jakubczyk?), autor cieszących się popularnością kalendarzy i prognostyków. Warto w całości przywołać zapis w księdze wydatków miasta:

Item Honorabili D. Magistro Stanislao Jacobeio Academiae Cracoviensis Astrologo pro dedicatis eidem Civitati Iudiciis astrologicis ad annum praestantem 1577 in vim gratificandae illius benevolentiae dono ei data est petia una undatilis dicti czamleth niewzorzysty empta Fl. 12, gr –³⁸.

³³ H. Barycz, *Z epoki renesansu, reformacji i baroku. Prądy, idee, ludzie, książki*, Warszawa 1971, s. 523; J. Osiegiłowski, *Konserwacja książki w Polsce przedrozbiorowej*, Poznań 1985, s. 91.

³⁴ H. Barycz, *Rozwój nauki w Polsce w dobie odrodzenia*, [w:] *Odrodzenie w Polsce*, t. 2, cz. 1, Warszawa 1956, s. 142. J. Osiegiłowski, *Konserwacja książki...*, s. 91.

³⁵ Wskazuje na to zapiska z księgi wydatków miasta: „It[em] P[anu] Pawłowi Szczyrbiczowi za zsięgi Polskiego Speculum Saxonum kthore do yzby panom darował, mayącz względ na impensy i na posługi yego darowalismy talerow 20, czynią zł. 23 gr. 10” (CPAHUL, Bad. 712, s. 953, 1581 r.). M. Gębarowicz, *Stanisław Anserinus...*, s. 109, przypis 80. Na marginesie warto jeszcze raz podkreślić, iż *Speculum Saxonum* – wbrew przypuszczeniom niektórych badaczy – było drukowane we Lwowie. Świadczy o tym następujący zapis: „Item za potrzebami mieszczkami i tez na ządanie p[ana] Pawła Szczyrbicza wyslalismy s xsięgami yego na ten czas dodrukowanymi to iest polskie Speculum Saxonum, aby ye mógł sam dedycować w Wilnie yego m. p. Cancellirzowi corronnemu, także i z listy pilnymi” (CPAHUL, Bad. 712, s. 933, 1581 r.).

³⁶ „...Za księgi Polskiego Speculum Saxonum, kthore do yzby Panom darował...” M. Gębarowicz, *Stanisław Anserinus...*, s. 109, przypis 80. Egzemplarz ten w pięknej oprawie, reproduktowanej w pracy Anny Jędrzejowskiej (*Książka polska we Lwowie w XVI wieku*, Lwów 1928, s. między 72 a 73) znajduje się dziś w Bibliotece Narodowej w Warszawie.

³⁷ M. Gębarowicz, *Kultura umysłowa Lwowa w dobie Renesansu (paralele, związki i przeciwieństwa z Krakowem*, [w:] *Cracovia litterarum. Kultura umysłowa i literacka Krakowa i Małopolski w dobie renesansu*, red. T. Ulewicz, Wrocław–Kraków–Warszawa 1991, s. 503.

³⁸ Cyt. za ibidem.

Stosunkowo duża kwota, w porównaniu z innymi darowanymi czy też dedykowanymi książkami, nasuwa wniosek, że Jakobeusz przez kilka lat, może 1570–1577, kiedy je ogłaszał drukiem, dostarczał prognostyki i kalendarze do zbiorów biblioteki Rady Lwowa. Podobną gratyfikację uzyskał Piotr (Słowacius), który otrzymał od Rady zakupiony za 12 złp „czamlet” („publico nomine petia una cime-liti grubrin dicti”)³⁹. Prawdopodobnie chodzi o Piotra Słowackiego (Słowakowicza, zm. w 1588 r.), profesora Akademii Krakowskiej, autora almanachów i kalendarzy, które ukazywały się we Wrocławiu w latach 1572–1587. Podobnie jak jego poprzednik, Słowacki najwidoczniej przez kilka lat dostarczał druki swego autorstwa do biblioteki Rady Miasta Lwowa.

Dosyć ciekawa historia wydarzyła się w maju 1585 r., kiedy do Lwowa zawiatał Włoch, ojciec bernardyn Hannibal Rosselli (1540–1610), profesor Akademii Krakowskiej, autor sześciotomowego dzieła *Pymander Mercurii Trismegisti* (Kraków 1585–1590). Pięć tomów tego dzieła ukazało się w Krakowie w latach 1585–1586. Uczony Włoch, przedstawiciel hermetyzmu okresu renesansu, który chciał pogodzić naukę Hermesa z teologią i filozofią chrześcijańską, uroczyście podarował swoje dzieło Radzie Miasta zapewne w nadziei na jakąś większą gratyfikację, a otrzymał w podziękowaniu wina na sumę 3 złp i 20 i pół groszy, a więc mniej więcej o wartości książki. Może w ten sposób miasto chciało wyrazić swoją dezaprobatę i „broniło się przeciw nagabywaniu go przez literatów”⁴⁰. Księga ta została oprawiona w 1590 r. przez mistrza Jodoka Josta⁴¹, być może wtedy, kiedy dotarł do Lwowa szósty tom tej edycji, który właśnie ukazał się w tym roku.

Czasami lakoniczne zapisy w księgach wydatków miasta, skądinąd bardzo cenne, stwarzają problemy dotyczące identyfikacji dzieł darowanych czy też dedykowanych miastu. Z niejasnej do końca zapiski z dnia 16 marca 1577 r. brzmiącej: „służącemu P. Paprockiego za dedykację napisanej przezeń książki o Herbach Polaków zł. 2 gr. 8”⁴², nie wynika – jak sądzi słusznie M. Gębarowicz – że chodzi o dzieło *Herby rycerstwa polskiego*, a prawdopodobnie o dzieło *Panosza*, wytłoczone w 1575 r. *Herby...* ukazały się dopiero w 1584 r., wobec czego należy przyjąć, że chodzi o *Panoszę*, herbarz ułożony wierszem. Z kolei trudno byłoby przypuścić, że Paprocki nie podarował *Herbów rycerstwa polskiego* Radzie Miasta Lwowa, skoro zamieścił w tym dziele tak bardzo pochlebną charakterystykę miasta i jego ojców.

Niewątpliwie niektóre książki, przede wszystkim darowane, nie cieszyły się takim zainteresowaniem i nie były tak użyteczne, jak książki z zakresu prawa potrzebne urzędnikom do prowadzenia spraw oraz wykonywania czynności administracyjnych, sądowych i innych.

³⁹ Ibidem. Por. CPAHUL, Bad. 712, s. 840.

⁴⁰ M. Gębarowicz, *Kultura umysłowa...*, s. 504.

⁴¹ „Justowi intreligatorowi od intreligowania xiąg Asclepii, Mercurii F[rat]ris Annibalis – gr 20” (CPAHUL, Bad. 711, s. 109, 1590 r.).

⁴² CPAHUL, Bad. 712, s. 579. M. Gębarowicz, *Kultura umysłowa...*, s. 502.

Oprócz dzieł o charakterze świeckim pod opieką Rady znajdowały się książki z zakresu religii, m.in. mszały oraz graduły⁴³. Nie jest pewne, czy nie zakupiono jakiegoś mszału około roku 1603, kiedy to został oprawiony przez introligatora⁴⁴.

Na ratuszu znajdował się niewielki wprawdzie, jak należy sądzić, zbiór map geograficznych oraz planów, m.in. zawierający mapy Europy, Azji i Afryki⁴⁵. Nie zabrakło map i planów miasta, jak też i okolicznych wsi, a może też rysunków o charakterze lokalnym, które mogły służyć ojcom miasta przy różnych czynnościach oraz innym osobom działającym na zlecenie rajców⁴⁶.

Osobną grupę tworzyły dokumenty o charakterze bibliotecznym, które dzisiaj nazywamy dokumentami życia społecznego. Były to materiały zarówno drukowane, jak i rękopiśmienne, dziś trudne do dokładnego wyszczególnienia. Te krótko przechowywane ulotne dokumenty to przede wszystkim zarządzenia Rady Miasta Lwowa dotyczące miejskiego życia, np. informacje o grożącym niebezpieczeństwie zarazy. Takie obwieszczenie o zagrożeniu wydrukował w 1629 r. drukarz Jan Szeliga, za co otrzymał z kasy miasta 5 złp⁴⁷. W zbiorach radzieckich mogły się znajdować druki urzędowe („Acta łacińskie”)⁴⁸, które tłoczył lwowski drukarz Michał Śloska (zm. w 1667 r.), uprzywilejowany typograf królewski.

Przy lonherii, prowadzącej księgi kasowe, istniał również księgozbiór, za który był odpowiedzialny, jak się wydaje, pisarz prowentowy. Składały się nań przede wszystkim druki Jana Szeligi, który na początku lat 30. XVII w. był zobowiązany do dostarczenia ich do lonherii w zamian za zezwolenie na postawienie budy przy kaplicy Boimów⁴⁹. Nie wiadomo, ile tych książek dostarczył lwowski typograf i czy dotyczyła ta transakcja poprzedniego okresu. Wiadomo, że na lata 1628–1630 przypadł szczyt rozwoju jego oficyny (28 druków), ale w pięcioleciu 1631–1635 produkcja zmniejszyła się do 14 niewielkich druków⁵⁰. Poza tym w księgozbiórze lonherskim

⁴³ „Pro graduali ad ecclesiam empto pergamenno f[l.] 4 g[r.] 15” (CPAHUL, Bad. 711, s. 309, 1567 r.).

⁴⁴ „Introligatorowi od mszału do ołtarza panskiego dano f[l.] -/24” (CPAHUL, Bad. 715, s. 596, 1603 r.).

⁴⁵ „Na ratusz do izby wielkiej kupiono trzy obrazy mappy trzech części świata wszytkiego: Europy, Asiei i Affriki, za kthore dalismy kupcowi s Crakowa Peter Kolikowi zł 8, gr -” (CPAHUL, Bad. 712, s. 1000, 1581 r.). F. Jaworski, *Ratusz lwowski*, Biblioteka Lwowska, t. 1, Warszawa 1990, s. 46.

⁴⁶ Świadczy o tym następujący zapis: „Janowi malarzowi od wyrysowania i illuminowania nowej mappy Przedmiescia i okolice wszytkiej miasta tego kazali panowie dac fl. 2/20” (CPAHUL, Bad. 734, s. 423, 1614 r.).

⁴⁷ „Drukarzowi od drukowania contra pestem karth dla poratowania pospolitego człowieka [!] widania pp. medików m. Lwowa [wydano] 5/-” (CPAHUL, Bad. 736, s. 227, 1629 r.). E. Różycki, *Z dziejów książki we Lwowie w XVII wieku: studia nad introligatorstwem i handlem książką*, Katowice 1991, s. 40, przypis 93.

⁴⁸ O drukowaniu przez M. Śloskę aktów urzędowych zob. E. Różycki, *Książka polska i księgozbiory...*, op. cit., s. 60.

⁴⁹ E. Różycki, *Z dziejów książki...*, op. cit., s. 148.

⁵⁰ Idem, *Książka polska i księgozbiory...*, op. cit., s. 47.

znajdowały się konstytucje sejmowe⁵¹. Były to zapewne wydawane w różnym czasie, w szczególności w latach 1620–1630, przez Andrzeja Piotrkowczyka, krakowskiego drukarza, uchwały sejmowe⁵². Kupowano też kalendarze („minucje”) zarówno do biblioteki przy Radzie, jak i lonherii⁵³. Z roku 1757 pochodzi inwentarz archiwum miejskiego z tzw. lonherskiej części, w którym zostały spisane archiwalia przechowywane w 24 skrzyniach i obok takich przedmiotów jak materie oraz tkaniny figurowały „[...] membrany, *Bibljja Polska*, *Psalmy Dawidowe* (polskie, niemieckie), papiery procesowe, listy, rachunki i różne księgi Hayderowskie” itp.⁵⁴

Przechowywanie i konserwacja

Ważna rola w zaopatrywaniu urzędników w książki potrzebne im do pełnienia obowiązków urzędniczych przypadła opiekunowi archiwum miejskiego, którym był pisarz radziecki. Notariusze miejscy zajmowali wysokie stanowiska w hierarchii urzędników miejskich. Były to często wykształcone w uniwersytetach Europy Zachodniej oraz w Akademii Krakowskiej czy Zamojskiej osoby, posiadające swoje własne księgozbiory, na co dzień obcujące z tekstami pisanymi i drukowanymi. W Krakowie za bibliotekę miejską był odpowiedzialny regent kancelarii. W gestii lwowskiego pisarza miejskiego leżało kupno niezbędnych do funkcjonowania kancelarii książek, papieru i innych przyborów kancelaryjnych, i to zarówno na potrzeby Rady, jak i lonherii. Był on równocześnie nie tylko pisarzem, ale też kierował pracą podpisów, a także odpowiadał za całościową działalność kancelarii. Do jego obowiązków należała również opieka nad księgozbiorem, jego uzupełnianiem i konserwacją. Czasami wykonywał różne zlecenia rajców, m.in. był wysłannikiem z ramienia Rady do innych miast. W 1756 r. rajcowie postanowili wybrać kustosza archiwum miejskiego. Został nim Tomasz Franchi, który prawdopodobnie opiekował się również księgozbiorem⁵⁵.

Książki i inne dokumenty o charakterze bibliotecznym, należące do Rady, znajdowały się w kilku miejscach: w izbach radzieckiej, wójtowsko-ławniczej i lonherii oraz w kaplicy rajców w kościele katedralnym. Niektóre mapy, jak twierdzi F. Jaworski, np. mapa „trzech części świata” w „drewnianych malowanych ramach”, wisiały w izbie radzieckiej udekorowanej portretami królów polskich, wybitnych mężów (m.in. hetmanów), papieża Sykstusa V i innych⁵⁶. W średniowieczu akta

⁵¹ „Za Constitutie do loneri – 2/-” (CPAHUL, Bad. 737, s. 90, 1633 r.).

⁵² Por. ibidem.

⁵³ „Za minucie do Lunariej [wydano] fl. -/4 [gr]” (Bad. 734, s. 128); „Za parę minucy tegorocznych do Izby Panskiej y do lonheriej potrzebne [wydano] fl. -/24 [gr.]” (Bad. 743, s. 119, 1676 r.).

⁵⁴ K. Badecki, *Archiwum Akt Dawnych...*, [t. III], s. 226, nr 689. „Księgi Hayderowskie” to prawdopodobnie księgi rachunkowe należące do kupca i rajcy Macieja Heidera (Haydera).

⁵⁵ Ibidem, s. 188.

⁵⁶ F. Jaworski, *Ratusz lwowski*, op. cit., s. 45.

miejskie były przechowywane w skrzyni ratuszowej („in der almerey off dem rathause”)⁵⁷, w późniejszym okresie „in arcis”. Zapewne też w taki sposób był przechowywany podręczny księgozbiór. Dopiero pod koniec renesansu pojawiły się szafy tzw. olmaria (armaria). W archiwum i bibliotece Rady Miasta Warszawy szafy były w wyposażeniu w roku 1643⁵⁸. Korzystano też z repozytoriów, czyli regałów, do których był łatwiejszy dostęp. W podobny sposób przechowywano dokumenty i książki na ratuszu lwowskim. Niektóre z nich przechowywano w szkatułkach, które produkowali miejscowi introligatorzy⁵⁹.

Dokumenty wytworzone przez administrację i sąd, czyli archiwalne, a zapewne i inne przepisywano na czysto w tzw. domu pisarskim (*domus notarialis, pisarnia*) znajdującym się w budynku narożnym obok łaźni miejskiej⁶⁰. Nie można wykluczyć, że i tu znajdowały się jakieś dokumenty o charakterze bibliologicznym.

Książki zazwyczaj kupowano w tzw. seksternionach („sekssternach”), czyli nieoprawionych składkach (poszytach), następnie oddawano introligatorowi do oprawy. Należałoby przypuszczać, że darowane dzieła w zasadzie ofiarowano w stanie oprawionym. Znane są nazwiska mistrzów świadczących usługi dla miejskich kancelarii. Byli to Jan Kont (Kąt), pracujący w drugiej połowie XVI w., Stanisław Parwus starszy (zm. ok. 1558), jego syn Stanisław Parwus młodszy (zm. 1592), Jodok Jost (zm. ok. 1607), Paweł, zapewne Chrzęstkowicz (w latach 30. XVII w.), Wojciech Maleskowicz starszy (zm. ok. 1646)⁶¹. W 1632 r. luźne poszyty konstytucji zebrał i oprawił do użytku Rady introligator Wojciech Maleskowicz⁶².

Introligatorzy zajmowali się również restauracją opraw książkowych oraz wykonywali inne prace, np. szkatułki, w których przechowywano luźne zbiory. Są wiadomości, że złotnicy naprawiali elementy metalowe, a introligatorzy oprawiali i konserwowali książki⁶³. W 1565 r. zapłacono 18 groszy introligatorowi Stanisławowi Parwusowi za oprawę mszału w aksamit, najwidoczniej do ołtarza rajców w kościele katedralnym⁶⁴. Mistrzowie rzemiosła introligatorskiego sprzedawali też gotowe

⁵⁷ K. Badecki, *Archiwum Akt Dawnych...*, op. cit. [t.] III, s. 59.

⁵⁸ J. Osiegiński, *Konserwacja...*, op. cit., s. 97.

⁵⁹ „Introligatorowi od zwiozania roznych karth dzieiow starodawnich [zapłacono] -/26” (CPAHUL, Bad. 737, s. 16, 1633 r.). „Za pudelkow dwoie do chowania starodawnich dzieiow” (ibidem, s. 102, 1633 r.).

⁶⁰ M. Gębarowicz, *Stanisław Anserinus...*, op. cit., s. 98.

⁶¹ O innych mistrzach pracujących dla kancelarii miejskich zob. E. Różycki, *Z dziejów książki...*, op. cit., Aneks 3 oraz *passim*.

⁶² CPAHUL, Bad. 881, s. 222.

⁶³ „Item Clementi aurifici a labore pukliow et clausurarum ad librum missale domino - f[l.] 2 g[r.] 12” (CPAHUL, Bad. 708, s. 838). „Item Clementi aurifici pro 8÷ lothonibus argenti ad reformandum missale appositis dedimus f[l.] 4 g[r.] 15 (ibidem, s. 840, 1548 r.).

⁶⁴ „Item introligatori Parvo a introligatione actorum d[omini] advocati et obductione axamito missalis libri - f[l.] 0 gr. 18” (CPAHUL, Bad. 711, s. 51).

oprawione już notatniki, często o pokaźnej objętości, do notowania różnych spraw: administracyjnych, sądowych i gospodarczych, czyli tzw. registra⁶⁵.

Własność książek oznaczano, odciskając superekslibris na okładkach, podobnie jak to czyniono za pomocą tego samego tłoku na innych przedmiotach przechowywanych na ratuszu, będących własnością miasta (na księgach administracyjnych, sądowych i kasowych, portretach itp.). Wiemy o trzech typach superekslibrisów, które reprodukuje K. Badecki⁶⁶ na podstawie rysunków Rudolfa Mękickiego. Jak się wydaje, jeden z tłoków superekslibrisu został zamówiony przez introligatora u grawera lub złotnika⁶⁷. Superekslibris znany z okładki książki *Prawa, konstytucje, przywileje* (Aneks I, nr 17), z wartym odnotowania charakterystycznym wizerunkiem lwa zwróconego w prawą stronę, pochodzi z drugiej połowy XVIII w. Stosowano też stary zwyczaj odręcznego zapisu własnościowego. Na karcie tytułowej druku pt. *Confederatia generalna omnium ordinum Regni... uchwalona... MDCXLVIII dnia 16 miesiąca lipca* (Aneks 1, nr 1) znajdującym się dziś w CPAHUL (sygn. 225a) zostały zanotowane słowa: „Ciuitatis Leopoliensis prop[rius]”, co oczywiście oznacza, że książka była uważana za własność miasta, czyli Biblioteki Rady Miasta Lwowa.

O intensywnym użytkowaniu książek świadczą fakty ich restaurowania przez miejscowych introligatorów. Niektóre książki, jak zresztą poszczególne akta i dokumenty, ginęły lub były zużywane w miarę korzystania z nich. Księgi aktowe i być może inne materiały (np. o charakterze bibliotecznym) były wypożyczane do domu przez urzędników miejskich i niekiedy nie zwracane na ratusz, ponadto zdarzały się kradzieże⁶⁸.

Książki przeważnie użytkowano na miejscu w kancelariach, ale czasami, jak się wydaje, wypożyczano. Korzystano też w inny sposób, m.in. robiono odpisy. W XVIII w. na ratuszu w archiwum znajdowała się Jana Tomasz Józefowicza rękopiśmienna *Leopoliensis Archiepiscopatus historia ab A. 1614 ad A. 1700*, z której został zrobiony odpis dla warszawskiej Biblioteki Załuskich⁶⁹. Nie wiadomo, czy nie korzystał

⁶⁵ „Zapłacono P[anu] Scholcowi za xiążkę którą kupił dla P[anow] Burmistrzow dla terminowania memoriału” (CPAHUL, Bad. 715, s. 346, 1600 r.).

⁶⁶ K. Badecki, *Archiwum Akt Dawnych...*, op. cit., t. [III], Tabl. XII.

⁶⁷ Jeżeli porównamy te dwa zapisy („Introligatorowi od 7 herbów na obrazy ratuszne [zapłacono] g[r.] 7” – Bad. 714, s. 32) i „Za herb mieischkiei dla drukowania na xięgi Jostowi introligatorowi [dano] g[r.] 24” (ibidem), to wniosek może być jeden: za odcisnięcie z tłoka pieczęci na obrazach znajdujących się w izbie Rady mistrz introligatorski dostał 1 grosz od sztuki, a kwota niecałej złotówki (=30 groszy) może świadczyć o wykonaniu przez grawera pod okiem introligatora tłoku superekslibrisu.

⁶⁸ D. Zubrzycki, *Kronika...*, op. cit., s. 167. Por. K. Badecki (*Archiwum Akt Dawnych...*, op. cit., t. [III], s. 7. Inny przykład kradzieży manualu w r. 1720 zob. ibidem, t. [IV], s. 29.

⁶⁹ „Autographum eius [Józefowicz – E.R.] Leopoliensis Archiepiscopatus Historiae in Tabulario Praetoriano Leopoli. asseratus ex quo codex descriptus in bibl. Varsav. Zalusc. Fol. sub nro CCLXXIX”. Zob. Ż. Pauli (papiery), BJ rkps 5379/III, k. 96, 100. Oryginalny tytuł tego opracowania popularnie nazywanego kroniką lub rocznikami Lwowa brzmi: *Annotationes Joannis Thomae Jozefowicz in vitas Archiepiscoporum Leopoliensium tum super gesta regiminis et annorum illorum ab anno Domini 1614...* Inny przekaz tych roczników nosi tytuł: *Annalium urbis Leopoliensis tomus extravagans...* znajduje się w Bibliotece Zakładu Narodowego

z księgozbioru radzieckiego polihistor Szymon Starowolski, który poświęcił Janowi Alembekowi swoje dzieło *Penu historicum* (Wenecja 1620). Przebywając we Lwowie, późniejszy kanonik krakowski korzystał ze zbiorów mieszczan lwowskich.

Książki biblioteki użytkowali nie tylko rajcy, ale również wójtowie, ławnicy i inni przedstawiciele palestry, wśród których było niemało osób posiadających stopień doktorski, oraz inni urzędnicy związani z działalnością urzędów miejskich. Brak śladów kupna niektórych książek do biblioteki miejskiej dodatkowo wskazuje, że prawnicy lwowscy w dużym stopniu korzystali z domowych księgozbiorów. Józef Skoczek notuje druki prawnicze znajdujące się w bibliotekach patrycjatu miejskiego, którego przedstawiciele uczestniczyli we władzach miasta. Były to druki dotyczące prawa karnego i cywilnego, z pogranicza prawa cywilnego i kanonicznego, prawa ziemskiego, międzynarodowego i rzymskiego. Obok nich posługiwano się podręcznikami prawa, słownikami i leksykonami prawniczymi autorów zagranicznych znajdującymi się w domowych kolekcjach⁷⁰. Trudno sobie wyobrazić, by sąd miejski we Lwowie mógł się obyć na przykład bez takich podstawowych opracowań z dziedziny prawa karnego zachodnich autorów, jak Jodoka Damhoudera czy Benedykta Carpzova. Były one bowiem szeroko wykorzystywane w praktyce sądowniczej południowej Polski⁷¹. Nie wszystkie pozycje polskich autorów można odszukać na kartach ksiąg wydatków Rady Miasta Lwowa, np. Jakuba Przyłuskiego *Leges seu statuta ac privilegia Regni Poloniae* (Kraków 1553), główne dzieło tego autora, które różni się od cytowanego wyżej utworu wydanego w 1548 roku.

Można przypuszczać, że pod koniec XVII w. w Bibliotece Rady Miasta Lwowa oprócz rękopisów o charakterze niearchiwalnym znajdowało się ponad sto książek. Ile w sumie przewinęło się druków i innych dokumentów bibliologicznych na przestrzeni dziejów tej placówki, trudno sądzić.

Materiały do rekonstrukcji Biblioteki Rady Miasta Lwowa

Aneks I.

Wykaz książek znajdujących się w Bibliotece Rady Miasta Lwowa w XVI–XVIII w.

Druki

1. *Confederatia generalna omnium ordinum Regni... uchwalona... MDCXLVIII dnia 16 miesiąca lipca*. E XX 17–18.
2. ? Groicki Bartłomiej, *Artykuły prawa magdeburgskiego, które zowią Speculum Saxonum* (Kraków 1558, 1559, 1560, 1565). E XVII 403 i nn.

im. Ossolińskich we Wrocławiu. *Polski słownik biograficzny*, t. XI, Wrocław–Warszawa–Kraków 1964–1965, s. 305–306 (M. Bohosiewicz) oraz w Warszawie w Bibliotece Narodowej. O J.T. Józefowiczu zob. P. Borek, *Szlakami dawnej Ukrainy. Studia staropolskie*, Kraków 2002, s. 117 i nn.

⁷⁰ J. Skoczek, *Lwowskie inwentarze biblioteczne w epoce renesansu*, Lwów 1939, s. 51 i nn.

⁷¹ Por. M. Mikołajczyk, *Przestępstwo i kara w prawie miast Polski południowej XVI–XVIII wieku*, Katowice 1998, s. 14.

3. Grzepski Stanisław, *Geometria to jest miernicka nauka...*, Kraków 1566. E XVII 447.
4. Herburt Jan, *Statuta i przywileje koronne* (Kraków 1570). E XVIII 133.
5. Jacobei Stanisław, *Iudicium astrologicum...* (Estreicher notuje *Iudicium astrologicum ad annum Dom. 1570*. E XVIII, 371).
6. Jacobei Stanisław, *Iudicium astrologicum* [1577].
7. Januszowski Jan, *Statuta, Prawa i Constitucie koronne łacińskie i polskie z Statutów Łaskiego i Herborta i z Constitucy Koronnych zebrane* (Kraków 1600). E XVIII 479–480.
8. Jaskier Mikołaj, *Iuris provincialis quod Speculum Saxonum vulgo nuncupatur libri tres oraz Iuris municipalis Maideburgensis liber vulgo Weichbild i Promptuarium Iuris provincialis* (Kraków 1535). E XVIII 501–502.
9. Klonowicz Sebastian Fabian, *Roxolania*, Kraków 1584. E XIX 306.
10. „Kreuzrecht”⁷².
11. *Lexicon graecolatinum*⁷³.
12. Manlio Giovanni Giacomo (Johannes Jac. Manliis de Boscho) *Luminare maius... descriptiones antidotarii et practicae duci Johannis Mesue et aliorum illustrium medicorum clarissimae interpretatio*, [In civitate Venetiarum] 1499, Venetiis 1501, 1549; Lugduni 1503 i in. KVK – Worldcat.
13. „Minucje, 1676”.
14. Münster Sebastian, *Cosmographia. Beschreibu[n]g aller Lender...* (1. wyd. 1544). KVK – Französische Nationalbibliothek.
15. Myrepsos Nicholas (Myrepsus Nicolaus; Alexandrinus). Może chodzi o *Liber de compositione medicamentorum*. Różne wydania. Münster Sebastian, *Cosmographia. Beschreibu[n]g aller Lender...* (1. wyd. 1544). KVK – Französische Nationalbibliothek.
16. Paprocki Bartłomiej, *Panosza*, Kraków 1575. E XXIV 72.
17. *Prawa, konstytucje, przywileje*, Warszawa 1733–1735. E XXV, 215–216.
18. Przyłuski Jakub, *Statuta Regni Poloniae methodica dispositione... exhibita*, Kraków 1548. E XXV 374–375.
19. Roselli Hannibal, *Pymander Mercurii Trismegisti*, Kraków 1585–1586. E XXVI 373 i n.
20. Sokołowski Stanisław, *Cenzura Orientalis Ecclesiae*, Kraków 1582. E XXIX 9.
21. *Speculum Saxonum*⁷⁴.
22. *Syntaxis medicinae* czy *Tabulae syntaxis medicinae*.
23. Szczerbic Paweł, *Speculum Saxonum. Ius municipale*, Lwów 1581. E XXX 218.
24. Vesalius Andreas, *De humani corporis fabrica libri VII*. Różne wydania: Lugduni 1552; Basileae 1555 i in. KVK – Britischer Verbundkatalog – COPAC.

⁷² Trudno ustalić wydanie.

⁷³ Nie wiadomo, o jakie wydanie chodzi.

⁷⁴ Nie wiadomo, o jakie wydanie chodzi.

* * *

25. [Zbiór konstytucji sejmowych].
26. [„Liber Theutonicus”].
27. [Speculum Saxonum].
28. [Książka z zakresu historii].
29. [Książka z dziedziny wojskowości].
30. [Książka z dziedziny wojskowości].
31. [Konstytucje sejmu Rzeczypospolitej].
32. [Książka podarowana przez posła ryskiego].

Rękopisy

1. Alembek (Alnpech) Jan, *Plantatio arbitramenti inter Magistratum et Populum Leopoliensem per Sacram Regiam Maiestatem confirmati anno 1603* [ok. 1603]⁷⁵.
2. Alembek (Alnpech) Jan, *Topographia civitatis Leopolitanae a Joanne Alnpekio Leopoliensi studioso lectori donata* [ok. 1604]. Rkps w CPAHUL.
3. Passarotti Aureliusz, *Scrypt Aureliusza Passaroti, Bonończyka, Ingenieura króla Jmci z strony municiej przedmieścia PP. Rajcom po włosku podany i przez P. Jana Alnpeka na polskie transferowany* [ok. 1607]. Rkps dziś w CPAHUL, Archiwum Miasta Lwowa, fasc. 282, nr 89).
4. Acqua Andrea dell', *Praxis ręczna działa* [1630].
5. „Officium na Boże Narodzenie”.

Aneks II.

Książki dedykowane rajcom i Radzie Miasta Lwowa, które mogły znaleźć się lub znalazły w bibliotece miasta

Druki

1. Alembek Fryderyk, *Xeniculum inclytæ civitatis Leopoliensis...*, Cracoviae 1619. E XII 107; KBZO nr 89.
2. Castelli Daniel, *Symbola boni affectus...*, Casimiriae ad Cracoviam 1665. E XIV 80; KBZO 1034.
3. Cynerski Rachtamowicz Jan, *Professor academicus in funere...* Gaspari Gelasini Leopoliensis... consecratus, Cracoviae 1637. E XIV 491; KBZO 1393.
4. Czechucki Franciszek Józef, *Pallas academica hasta, aegide et galea armata in... iuventibus... recognita... dum per... Ioannem Michalski... prima in artibus et philosophiae laurea insigniretur... producta*, Cracoviae 1663. E XIV 558–559; KBZO 1454.
5. Kuczankowicz Michał, *Honor erudito vere florensens novis florum primitiis laureatae virtuti VII. VV. DD. primæ laureae candidatorum dum... per Benedictum*

⁷⁵ Rkps posiada też inny tytuł: *Wielkie zajście civitatis miasta Lwowa z pany rajcy, które mnie do wielkich trudności przywiodło a ich Pan Bóg z tego świata wziął in furore suo*. Zob. Ł. Charewiczowa, *Historiografia...*, s. 10, przypis 2. Zachowane rękopisy Alembeka znane są w literaturze jako „Liber memorabilium”, „Kodeks Alembeka” czy „Kronika Alembeka”.

- Kowalczewski... artium et philosophiae baccalaurei... renuntiarentur... a dedicatus..., Cracoviae 1693. E XX 357–358; KBZO 3707.
6. Kuszewicz Samuel Kazimierz, Collectanea de foro et iurisdictione civitatum regiarum in Regno Poloniae et M. D. Lithuaniae per... conscripta..., Varsaviae 1646. E XX 409; KBZO 3748.
 7. Lorencowicz Aleksander, Kazania na niedziele całego roku..., cz. 1–2, [Kalisz] dr. SJ 1671. E XXI 409; KBZO 4054⁷⁶.
 8. Mądrowic Rajmund, Cicada rhythmica... Tom I... De Deo uno et trino, Leopoli 1639. E XXII 28; KBZO 4412.
 9. Ostroszewski Waclaw Wojciech, Prototypon amplissimorum in ecclesiam et Remp. Meritorum... Nicolai Krosnowski... archiepiscopi Leopoli... Luci publicae in primordiis archiepiscopatus... Per... expositum, Leopoli 1645. E XXIII 511; KBZO 5171.
 10. Petrycy Jan Innocenty, Quaestio de hydrope. Pro loco in... Universitate Cracovien. inter medicinae doctores possidendo, publice ad disputandum proposita... Cracoviae 1620. E XXIV 210; KBZO 5407.
 11. Rafał ze Lwowa, Panegyricus ad sublevationem et translationem ossium SS. Valentini, Lucillae, Basily, Hyppoliti, Antonini et Iucundi aliorumq. Martyrum a... Papa nostro Urbano VIII Leopolim allatorum. Per... scriptus et habitus, Leopoli 1627; E XXI 180; KBZO 5960.
 12. Sarnicki Stanisław, Annales sive de origine et rebus gestis Polonorum et Litanorum libri octo, Kraków 1587⁷⁷.
 13. Skupieński Kasper Tomasz, Rusin albo rellatia rozmowy dwoch Rusinow schizmatyka z unitem... Przez... zpisana y wydana. W Warszawie 1634. E XXVIII 211–212; KBZO 6647.
 14. Śleszkowski Sebastian, O ustrzezeniu y leczeniu morowe[g]o powietrza... E XXVIII 243–244; KBZO 6675.
 15. Śleszkowski Sebastian, Odkrycie zrad złośliwych ceremoniy, tajemnych rad, praktyk szkodliwych Rzeczypospolitey y straszliwych zamysłów zydowskich..., Brunsbergae 1621. E XXVIII 240–241; KBZO 6676⁷⁸.
 16. Solecki Grzegorz, Monile seu insigne inclytæ civitatis Leopoliensis, lapidibus Sacrae Scripturae preciosis et theologicarum sententiarum gemmis ornatum... ab... oblatum ac consecratum... Cracoviae 1629. E XXIX 31; KBZO 6859.
 17. Starowolski Szymon, Scriptorum polonicorum hecatontas seu centum illustrium Poloniae scriptorum elogia et vitae, Francofurti 1625. E XXIX 207; KBZO 7009, 7011 (Francofurti 1644).

⁷⁶ Druk dedykowany również arcybiskupowi Korycińskiemu, kapitule, prałatom, kanonikom i duchowieństwu diecezji lwowskiej oraz rajcom, radzie i obywatelom miasta.

⁷⁷ D. Zubrzycki, *Kronika...*, s. 215.

⁷⁸ Druk adresowany do burmistrzów i rajców Krakowa, Poznania, Lublina, Lwowa, Warszawy i Wilna.

18. Twardowski Kasper, Gęś świętego Marcina albo pierwsza kolenda na szczęśliwe zaczenie nowo przyszłego roku. Author... We Lwowie 1630. E XXXI 430–431. KBZO 7555.
19. Zimorowic Józef Bartłomiej, Leopoli Russiae metropolis a Turcis, Tartaris, Cosacis, Moldavis Anno 1672 hostiliter obsessa a Deo mirifice liberata per... scripta et a... Joanne Stanislao Moscicki... in lucem publicatam data..., Cracoviae [1693]. E VIII 426; KBZO 8295.

Rękopisy

1. Józefowicz Joannes Thomas, *Annotationes Joannis Thomae Jozefowicz Canonici Leopoliensis in vitas Archiepiscoporum Leopoliensium tum super gesta regiminis et annorum illorum ab anno Domini 1614...* [ok. 1703].
2. Zimorowic Józef Bartłomiej, *Leopoli triplex* [ok. 1672].

Skróty

E – K. Estreicher, *Bibliografia polska*, t. 12–34, wiek XV–XVIII, Kraków 1882–1951.

KBZO – *Katalog starych druków Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Polonica wieku XVII*, t. I–IX, oprac. B. Górska, W. Tyszkowski, Wrocław [i in.] 1991–1997.

KVK – Karlsruheher Virtueller Katalog. <http://www.ubka.uni-karlsruhe.de>

The book collection of the City Council of Lviv in the old Polish period

Abstract

Like other institutions of this type in the old Polish period, the City Council of Lviv, the primary authority in the city, gathered its own book collection. It consisted of books as well as other bibliological documents, initially handwritten, then copied by using the typographic technique. Acquisition of essential books stemmed from the practical needs of the office as they served as reference collection. It included primarily legal books but also historical, astronomical, scientific and others. Apart from purchasing on the book market, books were rewritten on demand of the councilors. The collection also included books that were donated or dedicated to the city. The Council, which fulfilled the legislative, administrative and to some extent also the judiciary function, was also one of the few cultural centers in the city and a cultural patron. It can be assumed that at the end of the 17th century, apart from handwritten archival manuscripts, the library possessed over 100 books. It is hard to estimate the overall number of prints and other bibliological documents that passed through the Council over the time.

Key words: bibliology – history, history of the book – Lviv, City Council of Lviv – history